

O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA MIGRATSIYA JARAYONLARINING IJTIMOIY-IQTISODIY TAHLILI

Tuxtabayev Eldor Abdujabbarovich

Texnologiya, menejment va kommunikasiya instituti

“Tillar, aniq va ijtimoiy fanlar” kafedrası

Katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida yuz berayotgan migratsiya jarayonlarining hududiy xususiyatlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy omillar bilan bog'liqligi, shuningdek, tashqi va ichki migratsiya shakllarining zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Mehnat migratsiyasining o'sib borishi bilan bog'liq demografik, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlar ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: Mehnat migratsiyasi, iqtisodiy omillar, ishsizlik, demografik jarayonlar, hududiy migratsiya, O'zbekiston, pandemiya, migratsiya siyosati, pul o'tkazmalari, intellektual migratsiya.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, global iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy jarayonlarga integratsiyalashuv jarayoni boshlandi. Mamlakatning jahon mehnat bozoridagi faolligi ortib, mehnat migratsiyasi o'zining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini oshirdi. Migratsiya jarayonlarini o'rganish nafaqat mehnat resurslarining samarali taqsimlanishini ta'minlash, balki mamlakatning ijtimoiy va demografik barqarorligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu munosabat bilan, O'zbekistondagi mehnat migratsiyasining sabablari, uning hududiy xususiyatlari, va iqtisodiy-demografik ta'sirlarini keng qamrovli tahlil qilish dolzarbdir.

1. Mehnat migratsiyasining sabablari

Mehnat migratsiyasining shakllanishida turli obyektiv va subyektiv omillar muhim rol o'ynaydi. Obyektiv omillar qatorida iqtisodiy barqarorlikning buzilishi, ishlab chiqarish hajmining kamayishi, inflyatsiya va ishsizlik

darajasining oshishi, shuningdek ekologik muammolar va hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar mavjud. Subyektiv omillar esa aholining turmush darajasini yaxshilashga bo'lgan intilishi, ta'lim va malaka oshirishga bo'lgan ehtiyoj bilan bog'liq.

1991 yildagi sobiq Ittifoqning parchalanishi O'zbekiston iqtisodiy tizimida tub o'zgarishlar, ijtimoiy inqirozlar va ish o'rinlarining kamayishiga olib keldi. Natijada ko'plab fuqarolar xorijga vaqtinchalik yoki doimiy mehnat migratsiyasiga chiqishga majbur bo'ldi. Ushbu jarayonlar nafaqat iqtisodiy sabablarga, balki siyosiy mustaqillikka erishish jarayonidagi murakkabliklarga ham bog'liq.

2. Migratsiyaning turlari va hududiy taqsimoti

O'zbekiston fuqarolarining tashqi migratsiyasi bir qator shakllarda amalga oshmoqda. K. Kalanov tasnifiga ko'ra, migratsiya quyidagi turlarga bo'linadi: Rasmiy doimiy emigratsiya; Rasmiy vaqtinchalik emigratsiya; Norasmiy emigratsiya; Ekologik emigratsiya; Intellektual migratsiya.

Ushbu tasnif doirasida MDH mamlakatlariga yollanma ishchi sifatida chiqish, etnik vatanga vaqtinchalik migratsiya, shuningdek doimiy fuqarolik olish shakllari ham muhim ahamiyatga ega.

Mamlakat ichidagi migratsiya hududiy notekisliklar bilan bog'liq bo'lib, aholining zich joylashgan va tug'ilish darajasi yuqori bo'lgan viloyatlarda mehnat migratsiyasi jadalroq kechadi. Jumladan, Samarqand, Farg'ona, Qashqadaryo va Surxondaryo kabi viloyatlar eng ko'p migrant yetkazib beruvchi hududlardir. Bu hududlarda ishsizlik darajasi yuqori bo'lib, iqtisodiy imkoniyatlar nisbatan pastligi sababli aholi xorijga ish qidirishga intiladi.

Mehnat migratsiyasining iqtisodiy-demografik oqibatlari. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2000-yillarning boshlarida O'zbekistonda ishsizlik darajasi nisbatan past bo'lib, 0,4% ni tashkil qilgan. So'nggi yillarda esa bu ko'rsatkich sezilarli oshib, 2023 yilda 9-10,5% ga yetdi. COVID-19 pandemiyasi davrida esa ishsizlik yanada ko'tarilib, aholining iqtisodiy faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Ayniqsa, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida ishsizlik darajasi eng yuqori bo'lib, bu hududlardan mehnat migrantlari sonining ortishiga olib keldi.

2023 yilgi ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatga kelgan migrantlar soni taxminan 2,5 million, chet elga ketganlar esa 13,2 million atrofida. Migrantlarning asosiy qismi Qozog'iston va Rossiyaga ketmoqda, bu esa O'zbekistonning regional migratsion integratsiyasini ko'rsatadi.

Mehnat migratsiyasining ijobiy ta'siri quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Xorijdan yuboriladigan pul o'tkazmalari orqali oilalarning daromadlarini oshirish;
- Ish bilan bandlikni yaxshilash va malakali ishchi kuchining tajriba orttirishi;
- Tashqi bozorlar bilan integratsiya va innovatsiyalarni jalb qilish.

Salbiy oqibatlar esa:

- Mehnatga layoqatli aholining kamayishi va ichki ishchi kuchi yetishmovchiligi;
- Ijtimoiy muvozanatning buzilishi, oilaviy tizimlarda zaifliklar paydo bo'lishi;
- "Intellectual oqim" tufayli malakali kadrlarning ketishi.

4. Migratsiya jarayonlarini boshqarish va davlat siyosati

Mehnat migratsiyasi jarayonlarini samarali boshqarish davlatning ustuvor vazifalaridan biridir. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

- Migrantlarning huquqiy maqomini mustahkamlash va himoya qilish mexanizmlarini rivojlantirish;
- Mahalliy ish o'rinlarini yaratish va ish bilan ta'minlash dasturlarini kuchaytirish;
- Migrant oilalarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish;
- Migratsiyaning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun iqtisodiy va ijtimoiy dasturlar ishlab chiqish;
- Pandemiya tufayli orqaga qaytgan migrantlarga ko'maklashish mexanizmlarini takomillashtirish.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, Mehnat migratsiyasi O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy hayotining ajralmas qismi bo'lib, uning boshqarilishi mamlakat iqtisodiy rivojlanishi va demografik barqarorligining ta'minlanishida muhim o'rin tutadi. Shu bois, migratsiya jarayonlarini chuqur tahlil qilish, hududiy tafovutlarni kamaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va migrantlarning ijtimoiy himoyasini mustahkamlash orqali uning ijobiy jihatlaridan samarali foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kalanov K. "Mehnat migratsiyasi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri". – Toshkent: Fan, 2015.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. Ishsizlik darajasi bo'yicha yillik hisobotlar, 2000–2023 yillar.
3. BMT Mehnat Tashkiloti (ILO). "Global Migratsiya Tendensiyalari", 2022.
4. Rashidov A., Murodova Z. "O'zbekiston mehnat migratsiyasining hududiy xususiyatlari", Iqtisodiyot va jamiyat, 2021, №3.
5. Davlat Migratsiya Xizmati hisobotlari, 2019–2023 yillar.
6. COVID-19 pandemiyasining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri: tahliliy hisobot, Toshkent, 2021.
7. Qodirov S. "Mehnat migratsiyasining ijtimoiy va iqtisodiy aspektlari", Ilmiy maqola, Toshkent, 2020.